

**МНОЖИННІСТЬ ЗЛОЧИНІВ
ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ СТРУКТУРИ
КОРИСЛИВОЇ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

Під множинністю злочинів у кримінально-правовій науці розуміється вчинення однією особою особисто або в співучасті двох або більше самостійних закінчених або незакінчених злочинів [Див.: 2, с. 5; 12, с. 259]. Норми розд. VII Загальної частини КК України закріплюють 3 види множинності – повторність (ст. 32), сукупність (ст. 33) і рецидив (ст. 34). У кримінології використовуються лише окремі складники кримінально-правового інституту множинності, а найчастіше повторність і рецидив у значенні підстав структурного розподілу статистичної сукупності злочинів (А.І. Долгова [6, с. 131], А.П. Закалюк [7, с.163], М.Н. Кондрашков [9, с.70] та ін.). Нами пропонується взяти комплексний критерій структурного розподілу вибіркового масиву корисливих насильницьких злочинів – їх множинність у її законодавчих формулах. Такий підхід нетрадиційний і певною мірою новий. Він дозволяє вста-

новити комплекс взаємопов'язаних суспільних цінностей та інтересів, яким спричиняється шкода злочинними проявами корисливого насильницького характеру, оцінити тяжкість злочинних наслідків, розкрити зовнішні та внутрішні зв'язки між злочинами, соціально зумовленими спільною причинністю. Множинність злочинів характеризує складність форм злочинної діяльності, дає змогу виявити найбільш стійкі й суспільно небезпечні різновиди кримінальної практики, визначити злочинну спеціалізацію, прослідкувати зміни характеру протиправної діяльності в злочинній «кар'єрі» рецидивістів. Подальший структурний аналіз корисливої насильницької злочинності здійснюватиметься на базі результатів вибіркового узагальнення 1122 архівних кримінальних справ, розглянутих місцевими районними й апеляційними судами 12 областей України щодо злочинів, передбачених стаття-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

ми 115 (пункти 6 і 11), 146, 186 (в частині дій, пов'язаних із насильством), 187, 189, 257, 289 КК України.

За даними нашого дослідження прояви корисливої насильницької злочинності мають характер як одиничних злочинів, так і множинності. Установлено, що, вчиняючи грабежі, розбої й вимагання, злочинці у 50,5%, 45,0%, 51,4 % випадках (відповідно) обмежувалися одним кримінальним актом, що містить ознаки самостійного складу закінченого злочину. Дещо зменшується частка одиничних злочинних дій при незаконному заволодінні транспортними засобами (31,5%) й незаконному позбавленні волі або викраденні людини (35,7%), вчинених за обтяжуючих обставин. Натомість такі злочини, як убивства з корисливих мотивів (97,0%), убивства, вчинені на замовлення (100%), а також бандитизм (100%), вирізняються складною поведінковою структурою, одноактним збігом суб'єктивних та об'єктивних складників різних за характером і ступенем суспільної небезпеки самостійних складів злочинів, що кваліфікуються судами за сукупністю діянь, яка є видом множинності. Із наведеного випливає залежність між об'єктивно небезпечними формами корисливого насильства й комплексом взаємопов'язаних суспільних цін-

ностей та інтересів, яким спричиняється шкода, на що звертає увагу М.І. Панов [14, с. 109, 131].

Прикладний аспект розгляду видів множинності доцільно розпочати з аналізу *сукупності* корисливих насильницьких злочинів, оскільки в кримінологічному розумінні, різна конфігурація останніх, що утворюють сукупність в узагальненому вигляді, відбиває соціально сформовані в процесі кримінальної практики й відрефлексовані в колективній свідомості криміногенних верств населення алгоритми (схеми-шляховказувачі) найбільш дійових у типових ситуаціях [10, с. 170, 171] способів досягнення корисливої мети за допомогою орієнтованого набору засобів насильницького впливу на потенційних жертв. Якісна визначеність форми активності зумовлена цілепокладанням, а способів і засобів дії – конкретними обставинами реалізації злочинного наміру. Конфігурація злочинів лише на перший погляд схожа на випадкову однак, якщо придивитися уважніше, з'ясується, що для кожного виду злочинної практики існують алгоритмізовані програми реалізації загальної (генеральної) цілі. Так, установлено, що вбивства з корисливих мотивів найчастіше вчиняються в сукупності з розбоями (81,7%), крадіжками (16,8%), злочинами, передбаченими

статтями 263 (іноді 262) (10,9 %), 357 (4,3%) КК України. Наведені показники перевищують 100%, оскільки одній особі зазвичай інкримінувалося декілька злочинних посягань або ж протиправні дії містили ознаки декількох складів злочинів одночасно. Поширена практика умисних убивств при розбоях свідчить про закономірність поєднання цих злочинів, яка склалася історично й законодавчо відображалася вже кримінально-правовими нормами «Руської Правди» [16, с.14]. Якщо говорити про міру залежності названих деліктів, то необхідно підкреслити зв'язок зумовлення: інтенсивний фізичний вплив на організм потерпілого створює можливість (імовірність) настання смерті. Із цього приводу нагадаємо слова Е.Я. Немировського: «... Умисел при розбій спрямований на насильницьке вилучення майна, де вбивство виступає випадковим додатком» [13, с. 314]. Разом із тим убивство з корисливих мотивів може вчинятися і як розбійний напад, коли заподіяння смерті виступає необхідною умовою отримання матеріальної вигоди, одержання чи збереження майнових прав, уникнення матеріальних витрат чи обов'язків, тобто злочинець має вигоду (в широкому розумінні) із самого факта вбивства потерпілого. Подібна конвергентність форми

і змісту феномену корисливих убивств породила гострі дискусії серед криміналістів стосовно розмежування вбивств, учинених при розбоях, і умисних вбивств, учинених з корисливих мотивів (у класичному розумінні) [17, с. 18-20; 1, с. 87, 88; 4, с. 170-175; 8, с. 12, 13; 15, с. 722]. З огляду на це неабиякий кримінологічний інтерес становить з'ясування причин прийняття злочинцями рішення заподіяти смерть потерпілому при розбійному нападі. Результати проведеного нами анкетування близько 200 корисливих убивць, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього й максимального рівнів безпеки, дозволяють згрупувати основні варіанти відповідей на питання із цього приводу наступним чином: жертва вчинила опір у момент вилучення майна – 32,2%; був упізнаний потерпілим, тому не залишалось вибору – 25,4%; потерпілий довго не говорив, де знаходиться майно, тому бив зі злості й не розрахував сили – 24,5%; убивство планувалося завчасно, мета виправдовує засоби – 9,3%; життя потерпілого було в моїх руках, вирішив піти до кінця, не бажаючи втрачати авторитету в очах «поплічника» – 5,0%. Решта респондентів посилалися на випадковий характер убивства або ж заперечували свою причетність до смерті

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

потерпілого. Із наведених відповідей виразно прослідковується специфічний дефект нормативно-ціннісної сфери свідомості злочинців, який умовно можна назвати «комплексом Герострата».

Особистісно значущий смисл корисливого насильства не тільки полягає інструментальному способі досягнення бажаного результату, а й, так би мовити, виявляє риси «самозатвердження на крові», відчуття власної величі в роковий момент, вершителя фатальної участі непокірливих. До того ж, надмірна жорстокість і психологічна готовність убивати без очевидної на те потреби справляють очікуване враження на співучасників, служать доказом надійності, рішучості й відповідності правилам поведінки в розбійницькому злочинному середовищі, а тому є наддїєвими асоціативними способами увиразнення належності до вказаної спільноти, які й визначають статус і «кар'єрні» перспективи.

Збагатити уявлення щодо генези вбивств із корисливих мотивів можна на матеріалах дослідження сукупності з іншими кваліфікованими видами умисних убивств. З'ясовано, що дії 10,8% злочинців супроводжувалися вбивством 2-х і більше осіб. У таких випадках спрацьовує фіксована установка не залиша-

ти в живих нікого з присутніх у житлі (приміщенні) під час нападу або ж незаплановане вбивство одного з потерпілих тягне за собою вбивство усіх свідків злочину. Окрім цього, 17,4% убивств із корисливих мотивів учинялися з особливою жорстокістю, що найчастіше знаходить вираження в тортурах і глумлінні над жертвою, яка не бажає видавати грошові кошти чи матеріальні цінності; 42,2% злочинців учиняли вбивство з корисливих мотивів за попередньою змовою групою осіб (сукупність із п.12 ст. 115 КК). Інакше кажучи, мав місце заздалегідь обдуманий умисел, яким безпосередньо передбачаються смертельні наслідки насильницького впливу на потерпілого. Крім зазначених зустрічалася й інша сукупність різних обтяжуючих обставин (ст. 115 КК).

Дослідження злочинів, що становили сукупність з убивствами, вчиненими на замовлення, дало нижченаведені результати. Насамперед, ідеться про стовідсоткову сукупність із п. 6 ст. 115 КК, що зумовлено специфікою предмета даного дослідження. Кримінально-правова природа зазначеного злочину обов'язково передбачає співучасть, що повністю підтверджується судовою практикою в усіх випадках. 62,0% винних убивали жертв із використанням вогнепальної й холодної зброї (окрім гладкост-

вольної), а тому їх дії отримали додаткову кваліфікацію за ст. 263; ще 9,2% удавалися до способу, небезпечного для життя багатьох осіб, зокрема, використовували вибухові пристрої, розстрілювали з автоматичної зброї всіх присутніх разом із замовленою жертвою в автомобілі, офісі, за столом в кафе тощо. Майже при кожному 7-му вбивстві на замовлення гинуло двоє й більше осіб. З одного боку, це свідчить про ганстерську модель залякування потенційних жертв, а з другого – яскраво підкреслює «кілерську» філософію списання людських життів на супутні «бойові втрати» при ліквідації головного фігуранта, значущість смерті якого вимірюється щедрими гонорарами. Близько 10% убивств на замовлення вчинялися з особливою жорстокістю, що говорить про наявність випадкових виконавців, які виявляють риси садизму до жертв.

Злочинна діяльність учасників бандитських угруповань включає низку однорідних і різнорідних протиправних посягань, що отримують самостійну правову оцінку як реальна сукупність одиничних посягань зі складом бандитизму. Вивчення структури вчинених учасниками банди злочинів дає підстави поділити останні на 3 категорії. Це злочини які: а) забезпечують діяльність банди; б) визначають

функціональну-цільову спрямованість цієї діяльності; в) супроводжують бандитизм і не відповідають онтологічному статусу явища. До першої слід віднести протиправні дії, пов'язані із незаконним заволодінням зброї (крім гладкоствольної) статті 262, 263 – 66,0%, із самовільним присвоєнням владних повноважень або звання службової особи (15,2%), з незаконним заволодінням транспортними засобами (6,8%). Важливим напрямком організаційної діяльності банди є забезпечення угруповання вогнепальною й холодною зброєю, транспортом, форменним одягом і документами представників силових структур. Наявність перелічених засобів підвищують доходи і знижують ризик невдач злочинної діяльності. Другу групу кримінальних дій аналізованого оргугруповання утворюють розбої (48,4%), крадіжки (23,8%), вимагання (12,4%), убивства з корисливих мотивів при нападах банди (13,6%), незаконне позбавлення волі або викрадення людини (7,6%), убивства, вчинені на замовлення (3,4%), грабежі (2,1%). Ці злочини забезпечують левову частку доходів учасників банди, понад 80% яких здобувається засобами збройного насильства. Третю групу складають умисне знищення або пошкодження майна – 12,4%, наркозлочини (статті 307 і 309)

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

– 7,6 %, спричинення різного ступеня тяжкості тілесних ушкоджень – 7,6%, згвалтування – 2,8%, хуліганство – 2,5% тощо (показники перевищують 100% з раніше вказаних причин).

Певний інтерес становить склад сукупності злочинів, у яких звинувачувалися грабіжники, розбійники й вимагачі (сукупність мала місце в їх діях у 49,5%, 55,0% і 48,6% відповідно). З'ясувалося, що у своїй масі серед злочинів, що складають сукупність, фігурують відповідно – крадіжки 50,3%, 35,0%, 21,2%, оскільки здебільшого кримінальна практика засуджених починалася з ненасильницьких способів збагачення. Поряд із цим достатньо представленими є грабежі (у тій же послідовності) – 9,5%, 23,3% і 27,3%, розбої – 7,9%, 14,6% і 21,2%, вимагання – 6,3%, 10,2% і 18,2%. З-поміж інших привертає увагу сукупність зі ст. 263 КК – 6,3%, 12,4% і 15,1%, бо корислива насильницька злочинність частково перехрещується зі збройними формами загальнокримінального насильства. Актуалізована потреба в наркотиках задовольнялася протиправним шляхом 4,4% грабіжників, 9,5% розбійників, 3,0% вимагачів. Зустрічалися й інші конфігурації сукупності.

Незаконне заволодіння транспортними засобами (сукупність становила 68,5%) переваж-

но здійснювалося у виді грабежів і розбійних нападів (65,2%), при цьому понад третини посягань завершувалися вбивством з корисливих мотивів. Кожне 5-те посягання супроводжувалося викраденням офіційних документів на транспортний засіб, чверть злочинців після насильницького заволодіння ним учиняли крадіжку майна з їх салонів.

Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (сукупність становила 64,3%) у половині випадків вчинялося з метою вимагання (ст.189) викупу як умови звільнення потерпілого; близько 15% – незаконного отримання права на нерухомість, транспортні засоби, різні види підприємницької діяльності, у зв'язку з чим паралельно викрадалися або вимагалися правовстановлюючі документи (ст. 357), згодом вчинялися шахрайські дії (ст. 190). Кожен 7-й злочин завершувався вбивством потерпілого з метою приховати вказані протиправні дії, майже третина посягань призвела до тяжких наслідків, а 14,8% злочинів цієї категорії поєднувалися із застосуванням зброї (крім гладкоствольної) й отримали самостійну оцінку (за ст. 263 КК). Поруч із зазначеними, винні вчиняли й інші діяння – понад 10%, в основному крадіжки й наркозлочини (статті 307 і 309 КК).

Як прояв множинності зло-

чинів кримінально-правовою наукою вирізняється *повторність*, якій кримінальний закон не надає кваліфікуючого значення – юридична, зміст якої закріплено у ст. 32 КК, і *повторність*, що є кваліфікуючою ознакою окремих складів злочинів [12, с. 276, 277], зокрема корисливих насильницьких. Залежно від характеру одиничних злочинів, які складають повторність, пропонується виділяти повторність злочинів тотожних, що містять ознаки одного й того ж складу злочину, й однорідних, які посягають на схожі об'єкти кримінально-правової охорони [12, с. 277]. Якщо особа не була засуджена за раніше вчинений злочин, маємо так звану фактичну повторність, а якщо була (за злочин умисний), – у наявності очевидний рецидив [12, с. 277].

Розглянемо результати емпіричного дослідження повторності корисливих насильницьких злочинів. З'ясовано, що повторність злочинних дій мала місце: у 8,4% убивств із корисливих мотивів, у 14,2% убивств, учинених на замовлення, 45,1% грабежів, 14,6% розбоїв, 38,5% вимагань і 43,5% фактів незаконного заволодіння транспортними засобами, вчинених за обтяжуючих обставин. Проілюстрована контрастність кількісного вираження повторності пояснюється специфікою конструкцій кваліфіко-

ваних складів грабежів, вимагань, незаконного заволодіння транспортними засобами, де повторність виступає кваліфікуючою ознакою й передбачає зв'язок із однорідними чи тотожними злочинами, про що вже йшлося. Виходячи із цього приділимо більше уваги дослідженню злочинного шляху різних категорій засуджених і проаналізуємо характер першого злочину.

За даними проведеного дослідження першим убивством 2,4% винних у повторних таких же злочинах з корисливих мотивів були некваліфіковані умисні вбивства, ще 4,0% злочинців попередньо вбивали за різних обтяжуючих обставин (окрім корисливих мотивів) і лише 2% – повторно вчинили вбивство з корисливих мотивів після аналогічного злочину, а це вже говорить про наявність ознак злочинної професійності. Натомість виконавці декількох замовних убивств спеціалізувалися виключно на цій категорії злочинів, тобто 14,2% винних умовно можна віднести до професійних «кілерів».

Досить чітко прослідковується тенденція переходу від менш суспільно небезпечних способів наживи до більш суспільно небезпечних на прикладі злочинної діяльності грабіжників, розбійників і вимагачів. Показово, що 50% грабіжників, 35% розбійників роз-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

починали свій злочинний шлях з крадіжок, а першим етапом «кар'єри» вимагачів були грабежі (близько 30%), рідше крадіжки (понад 20%). Стосовно витоків корисливого насильства картина цілком очевидна. Залучення до злочинства, яке певний час залишається некараним, призводить до серйозних статусних змін у психіці злочинця, що, на думку В.О. Коновалової й В.Ю. Шепітька, виявляється в притупленні почуття страху перед покаранням, уявному враженні ординарності вчинку, нерозбірливості в засобах досягнення цілей, байдужому ставленні до наслідків своїх дій [11, с. 197]. Гадаємо, що є сенс замислитися над питанням так званого «кадрового резерву» корисливих насильницьких злочинців, а також каналів трансформації злочинної активності, тобто з'ясувати, звідкіля береться даний контингент злочинців і як вони доходять до тяжких форм корисливого насильства? Однозначної відповіді на ці запитання годі шукати. Однак з-поміж різних співвідношень повторних посягань убачаються й закономірні структурні зв'язки розвитку злочинної діяльності в соціальному просторі. Наприклад, половина грабіжників вийшли із когорти злочинців, решта відразу розпочала наживатися грабуванням. Така закономірність має враховуватись при ви-

явленні обсягів латентності грабежів в умовах щорічно наростаючого контингенту непокараних крадігів. Грабіжники доволі рідко перекваліфікуються в розбійників або вимагачів (до 8% і понад 6% відповідно), їм більше до снаги хуліганство – близько 15% і наркозлочини – до 10%. Як не дивно, але вони не полишають злочинського ремесла в процесі всієї злочинної «кар'єри», тому крадіжки чергуються з грабежами. Особи, які спеціалізувалися на одних лише грабежах становлять 9,5%, що може служити певним орієнтиром професійності злочинців.

Інша річ розбійники. Тут, виявлено подвійний канал поповнення їх лав: більш розгалужений – злочинці (понад третини), менш – грабіжники (кожен 5-й). У той же час, майже половина злочинців відразу вдалася до розбійницької справи, а кожен 7-й спеціалізувався лише на розбоях. Трохи більше 10% засуджених вдавалися до вимагань, як правило, після кількох розбоїв, 3,6% незаконно заволодівали транспортним засобом. Цікаво те, що розбійники не повертаються до крадіжок у процесі багатоепізодної злочинної діяльності, на відміну до грабіжників.

Схожий сценарій розвитку злочинної біографії вимагачів. Тут також майже половина – колишні грабіжники і злочинці (саме в

такому порядку й це певна особливість «кадрового резерву»), натомість друга половина винних одразу розпочала злочинний шлях зі здирництва. Кожен 5-й здирник з часом переходив на розбої, 18,2% винних систематично (понад 3-х разів) учинювали тільки вимагання, тобто виявляли ознаки злочинної професійності. Як і розбійники, вимагачі не повертаються до крадіжок, напевно, в силу більшої прибутковості насильницької наживи й тих статусних змін психіки, про які вже йшлося.

Деяку специфіку мають повторні злочини при незаконному заволодінні транспортними засобами. Тут зазвичай винні розпочинають із розбоїв і пограбувань (понад 30 %), значно рідше (понад 3%) – з вимагань. Повторне вчинення тотожних злочинів – не дуже поширене явище (близько 7%), бо вартість викраденого авто й суспільний резонанс події (за умови, коли потерпілого залишили в живих) суттєво активізують оперативно-розшукові зусилля органів кримінального переслідування, що й призводить до викриття й затримання злочинців. Примітно, що до злодійських дій винні вдаються з метою обкрадання салонів автомобілів, уже вилучених насильницьким шляхом у власників чи користувачів.

Повторність бандитизму й

незаконного позбавлення волі або викрадення людини – явище доволі рідкісне. Тут має місце так звана загальна повторність (п.1 ст. 67 КК), що охоплює вчинення декілької подібних злочинів.

Отже, наведене красномовно свідчить про існування стійкого соціального каналу постійного поповнення лав корисливих насильницьких злочинців із середовища злодіїв, що повинно враховуватися при побудові системи запобіжних заходів їх правопорушень. Після вчинення такого злочину подальший, так би мовити, «поведінковий репертуар» злочинців тісно переплітався, спрямовуючись своїм вістрям у бік інтенсифікації насильства, а повернення до таких первинних ненасильницьких способів наживи, як крадіжки, практично не відбувається, за винятком грабежів. Звідси напрошується висновок, що крадіжки через свою масовість, буденність, взагалі-то, примітивність способів дії, певну санкціонованість громадською мораллю, часткову декриміналізованість кримінальним законом, як правило, є тією так званою «початковою школою», яку проходить абсолютна більшість середньостатистичних злочинців-початківців, у тому числі й корисливих насильницьких.

Особливим різновидом множинності злочинів і водночас спеціальним різновидом повторності

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

виступає *рецидив*, зміст якого безпосередньо пов'язано із кримінально-правовим інститутом судимості [5, с.14]. За нашими даними, 35,2% осіб, які вчинили вбивства з корисливих мотивів, 21,6 % – убивства на замовлення, 40,1% – бандитизм, 31,1% – грабіж, 37,6 % – розбій, 24,5% – вимагання, 37,9% – незаконне заволодіння транспортними засобами, 26,9% – незаконне позбавлення волі або викрадення людини, вже мали судимість і часто не одну. Слід наголосити, що попередні судимості таких злочинців були виключно за умисні злочини, тому йдеться про співпадання судимості з рецидивом, до того ж, як уже зазначалося, останній визнається різновидом повторності. Для порівняння: частка рецидивних злочинів у структурі всієї злочинності по Україні в середньому становить 12-13% [3, с. 50], тобто рецидив корисливих насильницьких злочинів більше ніж удвічі вище від загальностатистичного. Звідси напрашується висновок, що рецидивізм – характерна риса корисливої насильницької злочинності.

Із наведених показників рецидиву корисливих насильницьких злочинів вбачаються деякі кореляційні залежності. Причому, це стосується розбоїв (37,6%), незаконного заволодіння транспортом (37,9%), вимагання (26,5%), незаконного позбавлен-

ня волі або викрадення людини (26,9%). Здавалося б, що поєднує злочини, які посягають на різні об'єкти кримінально-правової охорони, передбачені різними розділами КК України? Думаємо, спільна причинність, якою зумовлюється однопланове цілепокладання, стандартизований спосіб поведінки, використання сприятливих зовнішніх обставин, пошуки найбільш доходних об'єктів нападу. Визначальну роль у відтворенні рецидивізму відіграють середовищні комукації, обмін досвідом, аналіз помилок, пов'язування найближчого майбутнього з насильницькими формами збагачення тощо. У цьому сенсі показовий вигляд має структура рецидиву злочинів, що вчиняються досліджуваною категорією злочинців. Як засвідчують результати узагальнення судової практики, 54,5% рецидивістів попередньо засуджувалися за корисливі злочини (як правило, це крадіжки, інколи шахрайства, привласнення), 17,3% – за корисливі насильницькі (грабежі, розбої, вимагання), 9,0% – за наркозлочини, 6,1% – за злочини проти життя і здоров'я особи (в основному різного ступеня тяжкості тілесні ушкодження, іноді умисні вбивства), 5,8% – проти громадського порядку (хуліганство), 3,7% – за злочини, пов'язані з незаконним заволодінням транспортними засоба-

Проблеми боротьби зі злочинністю

ми, 2,1% – за незаконне поводження зі зброєю, 1,0% – за статеві злочини, за інші – 0,5%. З наведеного вбачається ще одна специфічна риса корисливої насильницької злочинності, яка полягає в значному переважанні спеціального рецидиву (понад 70%), зумовленого базовою корисливою мотивацією. Ця особ-

ливість набуває специфічної контрастності порівняно з показниками всієї рецидивної злочинності. Наприклад, за даними В.С. Батиргарєєвої, спеціальний рецидив складає 35,54%, тоді як загальний – 60,80% [3, с. 53].

Результати дослідження кількісного вираження рецидиву викладено в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняння значень показників кількості судимостей в осіб, засуджених за різні види корисливих насильницьких злочинів

Числове вираження рецидиву	Статті КК України, за якими засуджені злочинці							
	115 п.6	115 п.11	146	186	187	189	257	289
Одноразовий (2 судимості)	52,8%	81,8%	71,4%	58,8%	53,4%	55,4%	62,2%	53,3%
Дворазовий (3 судимості)	36,3%	18,2%	28,6%	25,1%	28,7%	25,1%	21,9%	34,8%
Триразовий (4 судимості)	5,4%	-	-	8,9%	10,4%	12,3%	11,0%	8,7%
Понад триразовий (5 і більше судимостей)	5,5%	-	-	7,2%	7,5%	7,2%	4,9%	3,2%

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

Як бачимо, в усіх видах злочинів переважає простий (одноразовий) рецидив. При цьому показники 2-х судимостей у корисливих насильницьких злочинців, включаючи останню, в цілому вищі, ніж по всій рецидивній злочинності 44,74% (за даними В.С. Батиргареевої) [2, с. 52], що говорить про підвищену суспільну небезпечність цієї категорії злочинців. Складний рецидив розпочинається з 3-ї судимості за умисні злочини. Відмічаємо досить високу частку дворазового рецидиву серед корисливих насильницьких злочинців, яка варіює в межах 21,9% – 36,3%, тоді як величина 3-ї судимості в структурі всієї рецидивної злочинності становить 26,63% (за тими ж даними) [3, с. 52].

Підсумовуючи викладене підкреслимо, що багаторазові засудження молодих злочинців (половина з яких віком 14-29 років), з одного боку, свідчать про незмінність обраного ними перспективного для них курсу злочинної наживи, цілеспрямовану ставку на силові варіанти збагачення, а з другого – вказують на те, що ця категорія осіб знову й знову повертається в ті ж самі малі соціальні групи, середовищні умови, які черговий раз приводять їх на лаву підсудних.

На завершення розгляду рецидиву звернімося до питан-

ня співвідношення пенітенціарного й непенітенціарного рецидиву, яке в узагальненому виді виражається пропорцією 70 : 30, що є черговим доказом підвищеної суспільної небезпечності корисливих насильницьких злочинців. Привертають увагу високі показники повторного вчинення злочинів упродовж невідбутої частини покарання, включаючи умовно-дострокове звільнення (ст. 80 КК), а також у випробувальний період (ст. 75 КК). Величина перших варіює у межах 13-22% по всіх видах злочинів, а число нових у випробувальний строк коливається в межах 30-35%. Даний факт свідчить про явну недооцінку судами суспільної небезпечності цієї категорії злочинців, оскільки близько половини з них продовжують злочинну «кар'єру» в періоди, коли вони не позбавлені такої можливості примусовою фізичною ізоляцією. Така інтенсивність рецидиву цілком зрозуміла, бо вчинення корисливих насильницьких злочинів передбачає хорошу фізичну підготовку, а колонія відбирає найцінніше – молодість і силу. Відтого так і поспішають рецидивісти надолужити згаяний час. Тут ще слід пояснити психологію злочинців, логіку їх мислення. Певний досвід спілкування із засудженими дозволяє нам стверджувати, що більшість із них вва-

жають за доцільне наважувати-ся на нові злочини лише в разі надприбутковості «справи», бо є сенс одним вдалим нападом відіграти в долі шанс, згаяний роками ув'язнення, й розбагатити. Утім, безгрошів'я вносить серйозні корективи в перспективне цілепокладання. Винні більш прагматично ставлять цілі середньої складності – роздобути кошти на нагальні потреби в найближчий час. Разом із тим немало й таких, хто наважується на «серйозні справи», для яких, на думку рецидивістів, потрібні зброя, транспорт, канали збуту викраденого, зв'язки у злочинних колах і серед право-

охоронців, «достовірна наводка» й надійні люди міцної статури.

Таким чином, аналіз елементів кримінально-правового інституту множинності злочинів дає підстави виділити такі характерні риси корисливої насильницької злочинності, як складність поведінкових форм, стійкість тенденції до самовідтворення об'єкту із середини через повторність злочинних проявів, типовим різновидом якої виступає рецидив, що комплексно виразняють тяжкість злочинних проявів і підвищену суспільну небезпечність відносно цілісного явища суспільного буття.

Список літератури: 1. Аниязц М.К. Ответственность за преступления против жизни по действующему законодательству союзных республик. – М.: Юрид. лит., 1964. – 210 с. 2. Бажанов М.И. Множественность преступлений по уголовному праву Украины. – Х.: Право, 2000. – 128 с. 3. Батиргареева В.С. Криминологична характеристика стану рецидивної злочинності в Україні (рівень, структура, динаміка) // Питання боротьби зі злочинністю: Зб. наук. пр. – Вип. 12/ Гол. ред. Ю.В. Баулін. – Х.: Кроссроуд, 2006. – С. 42-61. 4. Бородин С.В. Преступления против жизни. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. – 467 с. 5. Голіна В.В. Судимість: Монографія. – Х.: Харків юрид., 2006. – 384 с. 6. Долгова А.И. Преступность, ее организованность и криминальное общество. – М.: Рос. криминолог. ассоц., 2003. – 572 с. 7. Закалюк А.П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика: У 3-х кн. – Кн.1: Теоретичні засади та історія української криминологічної науки. – К.: Ін Юре, 2008. – 424 с. 8. Кардава А. Соотношение умышленного убийства из корыстных побуждений и разбоя // Сов. юстиция. – 1976. – № 4. – С. 12-13. 9. Кондрашков Н.Н. Количественные методы в криминологии. – М.: Юрид. лит., 1971. – 184 с. 10. Коновалова В.О. Ефективність реалізації алгоритмів у методиці розслідування злочинів // Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні: Матер. наук. конф., 15 трав. 2008 р. / Кер. ред кол.: В.І. Борисов. – Х.: Право, 2008. – С. 170-172. 11. Коновалова В.О., Шепітько В.Ю. Юридична психологія: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 240 с. 12. Кримінальне право України: Заг. ч.: Підручник / За ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 496 с. 13. Немировский Э.Я. Советское уголовное право: Части: общ. и особ. – Одесса: Б.и., 1926. – 368 с. 14. Панов Н.И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность. – Х.: Вища шк., 1982. – 161 с. 15. Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. – 898 с. 16. Правда Русская: Учеб. пособ. – М.: Изд-во АН СССР, 1940. – 112 с. 17. Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья. – М.: Юрид. изд-во М-ва юстиции СССР, 1948. – 510 с.

Надішла до редакції 24.11.2008 р.